

zgodovine (*Monumenta Germaniae historica*), l. 1829. se je preosnovala *École des chartes* in l. 1832. ustanovil *Comité de travaux historiques*. Tem so kmalu sledila zgodovinska društva za posamezne dežele in okraje, čemur je bilo posebno ugodno to, da se arhivi raziskovalcem sedaj niso več tako skrbno zapirali; l. 1881. je Leon XIII. odprl slednjič tudi bogate zakladnice vatikanskega arhiva.

A še nekaj je bilo, kar je začetkom XIX. stoletja pospeševalo in netilo veselje do prošlih časov. Bila je to narodnostna in romantična struja, ki je bila jako razširjena in ozko zvezana z intenzivnim raziskavanjem narodnega življenja in posebno srednjega veka. A zlasti zgodovinska veda se ni več zadovoljevala s tem, da bi životarila ob obrabljenih idejah in zajemala svojo učenost iz zastarelih kompilatoričnih del dvomljive vrednosti. Živo spoznanje, da je treba ves razvoj zgodovine iz nje same raziskovati, razlagati in presojeti, prepričanje, da moremo vsako smer človeškega delovanja v kali in najbolje raziskovati, če gremo nazaj na prvotne vire kot produkte njihovega lastnega časa, ta historično-genezična metoda torej, oborožena s kritičnim ocesom vestnega in opreznega raziskovalca, je obrnila takoj spočetka vso svojo pozornost na vire zgodovinskega spoznanja, t. j. na arhive. Naloga arhivov je postala, razjasnjevati in razlagati postanek in razvoj pravno-političnih in kulturnih razmer in odnošajev vseh vrst na podlagi verodostojnih zgodovinskih dokazov. V prvi vrsti naj torej služijo arhivi znanosti. Kdor hoče le del državnega ali pravnega, cerkvenega ali socialnega življenja obdelati, ga more le tedaj dobro razumeti, ako se v njega zgodovinski razvoj poglobi. Pa tudi organi države bodo prisiljeni poseči vedno nazaj na prejšnje pravne odnošaje, gospodarske razmere in urade, na prejšnjo upravo in zakonodajo; „kjer se to ne zgodi, postanejo tudi nove tvorbe površne in slabe. Kajti to, kar še živi in kar se vedno izpreminja, se ne da z nobeno plastjo ločiti od onega, iz česar je nastalo.“¹

Ali preden je prišlo do tega spoznanja, so morali arhivi preromati dolgo trnjevo pot nekaj stoletij, ko se ni nihče zmenil in brigal za spise, ki so danes za zgodovinarja sicer velike važnosti, a se jih je takrat smatralo več ali manj nepotrebnim, če niso bili neposredno namenjeni aktualni, praktični uporabi. Shranjenih v temnih, vlažnih kotih, podstrešju ali v kletih, izpostavljenih vsem vremenskim izpremembam, brez svetlobe in zraka, se je končalo premnogo važnih listin; prijela se jih je gniloba, razpadle so in preperеле, ali pa so črke tako obledele, da so postale brez umetnih pripomočkov (reagencij) nečitljive. Na

ta način se je končalo in se deloma še končuje premnogo arhivalij. Ko je prišla doba sekularizacije in za časa preukucije je romalo trumoma nebroj važnih starih spisov v pogubo, bodisi da so se naravnost uničili, ali pa jih je Jud na trgu odkupil za mal denar in jih porabil v neznanstvene svrhe.

Pri cerkvah, župnijah in občinalih se nahajajo mnogokrat važne listine, spisi in akti, ki pa se prepogosto vsled nevednosti, brezbriznosti in nemarnosti porazgube, četudi svetne in duhovske gosposke dandanes splošno nekoliko bolje pazijo na ohranitev teh literalij. Mnogokrat se zde sicer samensebi brezpomembne, a v zvezi z drugim materialom dobi

MLADA BOŠNJAKA

lahko vsak tak košček prej nedojmljivo vrednost. Mnogo važnih dogodkov se je v teh malih arhivih odtrgalo pozabljenju, veliko arhivalij se pa še vedno konča. Tako n. pr. je bil pred nekaj leti v nekem važnem kranjskem samostanu shranjen še precejšen kup starih listin in papirjev — a danes jih ni moči zaslediti nikjer več! In kakor tu, tako se godi žalibog še marsikje drugod, kjer bi se sicer pričakovalo nekoliko več vpogleda in previdnosti. — V teh manjših arhivih po deželi ležijo najčešče akti, listine in druge literalije kaotično razmetane vseprek in navzkriž, brez vsakega seznamka ali registra. To bo tudi vzrok, da se jih nihče ne usmili, da bi jih uredil, kvečjemu se še kak diletant spravi iz zabave nadnje, izbere važnejše stvari in jih spravi v svojo zasebno zbirko: tako so delali predniki, enako njih nasledniki in konec koncev je ta, da so ti arhivi sedaj ravno

¹ Prim. Löher, *Archivalische Zeitschrift*, I. 14.